

De udstødte

Gårdmandspar i det amagerhollandske Store Magleby skulle i 1700-tallet opfylde særlige slægtsmæssige krav

Af Birte Hjorth

I Personalhistorisk Tidsskrift, 2004, s. 36-66, bringer lektor Adam Lindgreen en artikel: »Slægtsforskning på de lokalhistoriske arkiver – set fra Amager ved hjælp af H. F. Kiær, C. Petersen og alle de andre«. Her roser han orlogskaptajn H. F. Kiærs samlinger, der nærmest gør det til en leg at finde rundt i Amagers slægter i 16- og 1700-tallet – både de hollandske fra Store Magleby sogn og de danske fra Tårnby sogn (foruden også dem fra Dragør). Amagerne var dengang en meget blandet befolkningsgruppe. Lindgreens forskning har imidlertid sat nogle tanker i gang hos ham. Han undrer sig over den megen blæst omkring schouten i Store Magleby, Jacob Bachers bryllup i 1759 med en fogeddatter fra Sundbyvester, for det var jo ikke det første blandede bryllup. Og han spørger, om det er muligt at skelne så skarpt mellem en hollænder og en dansker.

Da den 64-årige Jacob Bacher, schout (foged) i Store Magleby – også kaldet Hollænderbyen – i 1759 giftede sig i Tårnby kirke med den 19-årige Gertrud Hansdatter, en fogeddatter fra Sundbyvester, var der stort virak og postyr. En talrig forsamling af »høje standspersoner og højfornemme folk fra København« var mødt frem i kirken, foruden Amagers egne koryfæer. Havde *Se&Hør* og andre nutidige ugeblade eksisteret, ville de nok også have været på pletten. Nu må man nøjes med referatet fra *Adresseavisen*, eller som det mere officielt hed *Kiøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger*,¹ nr. 23 fra 31. august 1759. Her kan man læse om, hvorledes brudefolkene kørte derfra i 23 kareter og diverse jagtvogne og derefter blev bispist i brudens hjem. Endvidere om, hvorledes bruden var iført en kostbar gammel hollandsk amagerdragt, som hun herefter agtede at bære. Det var kort sagt et bryllup af format, hvor en danskebys pige fra Tårnby sogn blev gift med en amagerhollænder fra Store Magleby. Måske havde man forventet, at majestæten, Frederik den V, ville vise sig i kirken til denne celebre begivenhed. Han havde jo været der for 11 år siden, da brudens søster blev gift med fogden i Kastrup, Rasmus Svendsen, i hvilken anledning majestæten forærede de nygifte to store glaspokaler.²

Jacob Bachers bryllup med Gertrud Hansdatter blev blæst op som en sensation. Men var det nu også det? For det var jo ikke det første bryllup mellem en amagerhollænder og en dansker. Også før 1759 har der været ægteskabelige bånd mellem de to befolkningsgrupper på Amager, hvilket mit manuskript: *Udvandrerne*³ fra 1995 vidner om. Forskellen er nu blot, at en brud fra Tårnby sogn fik lov til at bosætte sig i Store Magleby, hvilket ikke tidligere var tilfældet. Man kan så spørge om, hvor specielle disse hollændere i Store Magleby var? Har det virkelig taget flere hundrede år, før de var fuldt integreret? Og hvor gik grænsen mellem en hollænder og en dansker?

Der var forskel på folk

I 1700-tallet ernærede størsteparten af Amagers befolkning sig af landbrug. Man dyrkede grøntsager, som blev solgt i København. Men dermed hørte også ligheden op. I Store Magleby sogn var befolkningen begunstiget med privilegier. Man var ikke fæstebønder som naboerne i det nordfor beliggende Tårnby sogn. Derfor blev de efterhånden velhavende, hvilket var med til at gøre dem selvsikre i deres væremåde. At deres fastelavnsløjer under Frederik III og Christian V blev en stående forlystelse for hoffet, var også med til at styrke deres selvfølelse. De kaldte sig »Kongens Amagere«, og som et symbol på dette yndede de at pryde deres ejendele med en kongekrone – f.eks. på vindfløje, dørbeslag, smykker og broderier.

Ved deres bosættelse i 1520'erne var de begyndt med 24 gårde – eller snarere med 20, for de 4 lå i Dragør. Befolkningsvæksten bevirkede, at man gennem årene måtte dele gårdene og bygge til, for at alle kunne få tag over hovedet og fod under eget bord. Men midt i 1600-tallet var der ikke plads til flere. 1651 fik 20 familier derfor mulighed for at flytte ud vest for København, hvor de grundlagde Ny Hollænderby – det senere Frederiksberg – der var baseret på de samme ledelsesprincipper som i den gamle Hollænderby. Men uheldige omstændigheder såsom misvækst, svenskekrig og ildebrand bevirkede, at denne udflytning ikke blev nogen succes.

Denne befolkningsmæssige udtynding gav imidlertid i en årrække albuenum i Store Magleby, men i slutningen af 1600-tallet blev det vanskeligere for et gårdmandspar med 5-6 voksne børn at få disse placeret standsmæssigt på byens gårde. Det var jo kun ét af børnene, der kunne overtage fødegården. De andre søskende måtte søge andre steder hen for at finde en levevej, og det vil i første omgang sige, at de måtte forsøge at gifte sig til en gård i byen. Men når denne mulighed var udtømt, var der tre alternativer, som der ikke var den store prestige i. Man kunne

Dette kort viser de mange gårde og huse i Store Magleby, omgivet af havearealer og bymark. Foroven – i byens sydlige udkant – ses møllen. Udsnit af kadetkort fra omkring 1740 af Torban Knorr, Det kgl. Bibliotek.

blive gårdmand/gårdmandskone i en af landsbyerne i Tårnby sogn, eller man kunne flytte til Dragør og ernære sig ved et maritimt erhverv, og som den sidste udvej kunne man glide ned i husmandsstanden i Hollenderbyen som håndværker. Der var derfor i disse år en markant udvandring af unge mennesker fra Store Magleby, og der var for dem ingen vej

tilbage. Dermed opstod den uskrevne lov om, at Hollænderbyen kun var for hollændere.

Befolkningen i Store Magleby har altid værnet om traditioner, skikke og ikke mindst sprog, og dermed har de bevidst lagt afstand til de øvrige beboere på Amager. De markerede dermed, at de var noget særligt. Men angsten for at miste de i 1521 erhvervede privilegier har siddet i dem og af og til givet følelsesmæssige udladninger. Deres specielle amagerhollandske sprog – en blanding af hollandsk og plattysk – anså de som et bolværk mod omgivelserne, og det var således medvirkende til at opretholde den uskrevne lov om, at Store Maglebys gårde kun måtte bebos af hollændere. At myndighederne i 1735 indsatte en dansk præst til glæde for den dragørske befolkning, der også søgte kirken, blev opfattet som en fornærmelse og udløste chikanerier, som var ved at tage pippet fra den arme præst⁴. I 1811 måtte man dog give afkald på dette selvgjorte sprog⁵ som kirke- og skolesprog, ligesom man i 1822 måtte gå med til at opgive det 300 år gamle schoutstyre og lægge sig ind under Amager Birk⁶ sammen med Tårnby befolkning.

Det er derfor muligt at forstå, hvad man i 16- og 1700-tallet forstod ved en hollænder. Det var en person, som var bosat i Store Magleby, nedstammede fra de omkring 1521 til Amager indvandrede hollændere, og som var gift med en person, der også var af hollandsk afstamning. For at blive et accepteret gårdmandspar, krævedes det tillige, at begge deres forældre var gårdmandspar i Store Magleby. Det vil sige, at en kvinde, der f.eks. var født og opvokset i Ny Hollænderby (Frederiksberg) og dermed var af hollandsk afstamning ikke duede. Et sådant par kunne ikke accepteres som gårdmandspar i Store Magleby. Det samme var tilfældet, hvis den ene part hørte til blandt de til Tårnby sogn udvandrede hollændere. Disse personer havde for stedse måttet forlade det privilegerede gårdmandssamfund i Store Magleby, der jo blev betragtet som noget særligt. For dem var der ingen vej tilbage.

Det var således sociale forskelle, der dannede barriere for den fuldkomne integration.

En familie på Kinkelgård

Det er muligt at belyse nogle af de her skitserede forhold med konkrete eksempler. Der var således gårdmand Jan Jansen Bager⁷ på Kinkelgård i Sdr. Kinkelgade 58. Han havde i 1723 giftet sig med afdøde gårdmand Wibrandt Theisens datter Marchen, og de fik bolig på gården. Tidligere havde han arbejdet som tjenestekarl hos sin stedfar på en gård i Hovedgaden, og her på Kinkelgård hos svigermor var hans stilling nok ikke væsentlig højere.

Jan og Marchen fik syv børn, som nåede voksenalderen.⁸ Der var således den ældste, datteren Anna Jansdatter, som giftede sig med en fremmed skomager, Carl Pedersen Helt. De levede som husmænd i Store Magleby. Næste barn, sønnen Wibrandt Jansen Bager kom som 18-årig til at trøste en 40-årig gårdmandsenke så meget, at hun blev med barn. Derfor blev Wibrandt dog ikke gårdmand. Formodentlig er de blevet frosset ud af byen. De valgte at flytte til Dragør, hvor de byggede hus i Blegerstræde 8, og Wibrandt anskaffede sig en jagt, »Enighed«, på 14 læster, men han måtte først gå i lære og tage et par år til søs som matros. På sine gamle dage blev han krøbling, og hans næst yngste broder, Crilles Jansen Bager, flyttede til Dragør til ham. Crilles giftede sig med en pige, Aide Olsdatter, overtog sin broders hus og ernærede sig som bleger. Jan Jansen Bager, den næste søn i rækken, valgte at gifte sig med en enke i Sundbyøster og overtage hendes gård. Hans yngre broder Tønnes Jansen Bager, var den eneste af søskendeflokken, for hvem det lykkedes at blive gårdmand i Store Magleby, idet han giftede sig med enken Marchen Jansdatter og dermed blev ejer af hendes gård i Hovedgaden. Yngste datter Trein Jansdatter blev gift med en enkemand i Dragør, skipper Niels Jacobsen Dorth i Bodestræde 6-8, og den yngste søn Theis Jansen Bager blev gårdmand i Sundbyvester.

Således blev denne søskendeflok spredt over det meste af Amager – tre kom til Dragør, to til Sundbyerne i Tårnby sogn, og to blev i Store Magleby, hvoraf den ene blev degraderet til husmandskone. Man kan undre sig over, at ikke et af børnene overtog den mødrene gård. Var deres far, Jan Jansen, ikke »fin« nok? Tilnavnet »Bager« antyder, at der formodentlig har været en bager (håndværker) i Jans fædrene slægt. Kinkelgård blev senere overtaget af en sønne datter til Wibrandt Theisen.

Tilbagevendte folk fra Ny Hollænderby

I Møllegade 11 boede i slutningen af 1600-tallet gårdmand Adrian Tønnesen Bacher. Til hjælp med bedriften havde han en tjenestekarl, Pieter Gertsen, som stammede fra Ny Hollænderbyen (også benævnt Ny Amager). Denne tjenestekarl blev i 1683 svigersøn til Bacher, idet han blev gift med hans datter Neel. Det unge par fik bolig på gården, hvor Pieter formodentlig har deltaget i gårdens drift på lige fod med sin svigerfar. To sønner og fem døtre satte de unge mennesker i verden.

I 1703 døde deres 8-årige datter Gerdte. Ved begravelsesindførslen i kirkebogen har præsten vedføjnet: »Die nu in Uterslev woont«. Pieter og Neel havde da valgt at flytte fra Store Magleby og fæste en gård i Utterslev (Brønshøj sogn). De må have følt, at deres dage blandt amagerhollænderne var talte. Neels mor var død for 4 år siden, og hendes far var

aldrende. Han døde året efter. Med Pieters rødder i Ny Hollænderby har han følt, at hans mulighed for at blive den næste gårdmand her var minimal. Dertil kom, at Neels lillesøster Gerdtte havde giftet sig i 1702 med en søn fra Kærgård (Hovedgaden 17), og parret havde taget ophold hos hendes familie i Møllegade. Formodentlig skulle det være dem, der blev det næste gårdmandspar.

Det blev ikke nogen lukrativ tilværelse, som Pieter og Neel flyttede til i Utterslev. Det blev en hverdag med armod og gældsætning. Da pesten kom i 1711, tog den i juli et af børnene, i august Pieter Gertsen selv og i september og oktober to af familiens andre børn. De to ældste, sønnerne Gert og Tønnes, overlevede og befandt sig i henholdsvis Store Magleby og København. Tilbage på gården i Utterslev sad enken Neel, ynkelig og mutters alene. Til skifteretten⁹ forklarede hun, at hendes børn var døde, og at hun slet ingen tjenestefolk havde på gården mere. Hun havde ikke håb om, at nogen turde flytte derind, »formedelst den grasserende smitsomme sygdom, så hun ville forlade gården«. Opgørelsen af boet var negativt. Gælden var på 1.161 sletdaler. Neel Adrians skæbne herefter kendes ikke.

Den næstældste søn, Tønnes Pietersen, var i 1711 lakaj hos en kommandør Wickmand i København. Han havde året før forstrakt sin far med penge til sædekorn og betaling af skat, i alt 94 sletdaler. Han antog sin mors slægtsnavn, Bacher, som han dog ændrede til Bekker. Han blev tømmerhandler i København og havde leverancen af tømmer til den store ombygning af Store Magleby kirke i 1731. Da hans broderdatter Marchen Gertsdatter (g.m. skipper Pieter Larsen, Blegerstræde 1 i Dragør) i 1739 fik døbt en søn, var Tønnes Bekker fra København inviteret med som fadder. I 1738 blev han medlem af stadens 32 mænds forsamling.¹⁰

Pieter og Neels ældste søn, Gert Pietersen, opholdt sig i 1711 i Store Magleby. Her havde han muligvis tjent nogle år som tjenestekarl. I 1712 blev han gift med en yngre enke, Nele Tønnesdatter, som havde været gift med en 20 år ældre gårdmand, der var død under pesten. Havde forholdene i Store Magleby været som i andre samfund, ville Gert Pietersen højst sandsynligt have overtaget enken plus gården. Men Gert var en nyhollænderbys ungersvend fra Utterslev, selv om han var født i Store Magleby af en amagerhollandsk mor – så han duede ikke. Det talte heller ikke med, at Nele var ud af et »ægte« amagerhollandsk miljø. Gert og Nele måtte skille sig af med gården og finde et andet sted at slå sig ned. De fæstede derefter gård nr. 1 i Kastrup. Her fik de børnene Marchen f. 1712, Pieter f. 1715 (død tidligt) og Tønnes f. 1719, om hvem det oplystes, at han var »skrøbelig og vanvittig«.

En mand og en kone, samt en karl og en pige fra Store Magleby. Illustrationen er gengivet i: Laurids de Thurah: *Omstændelig og Tilforladelig Beskrivelse over den liden Æ Amager og den ei langt derfra situerede endnu mindre Æ Saltholm*, 1758, genoptrykt 1968.

Da Gert døde i 1722 blev boet opgjort til 852 sletdaler. I boopgørelsen figurerede bl.a »32 syede hatte med bånd på«. Det er usædvanligt, at der er optegnet kvindekleder i skiftet efter en mand, og har Nele mon gået med alle disse 32 hatte? Skiftet indeholder også store mængder af andre beklædningsdele af lærred. Højest sandsynligt har Nele haft en lille virksomhed til fremstilling af diverse beklædningsgenstande af lærred. Hun har formodentlig været vaks til at håndtere nål og tråd – en evne som ikke er alle kvinder beskåret. Man må formode, at de 32 syede hatte har været forsynet med en eller anden form for broderi, da det, man i dag ville kalde »broderi på lærred«, altid på Amager har været benævnt »syning«. At Gert og Nele har haft en sådan lille virksomhed, bygger imidlertid kun på gisninger og kan ikke bevises.

Ved boopgørelsen efter Gert var Nele allerede trolovet. Hendes nye mand hed Jens Olsen, og han var fra Sundbyvester. Det var ikke så lang tid derefter, at Nele og Jens forlod Kastrup og flyttede til Dragør. De bosatte sig på Badstuevælen 4-6, og Jens ernærede sig som skibstømrer. Nele døde 1733 i Dragør.

Kvindeskæbner fra Ny Hollænderby

Pieter Gertsen og hans søn var ikke de eneste fra Ny Hollænderbyen, som blev udelukket fra Store Magleby. Fra omkring 1690 begyndte dette samfund nemlig at gå i opløsning. Byens bønder var mange år bagud med skattebetalinger, og en del af dem begyndte at sælge deres jord til fremmede. En voldsom brand i 1697 beseglede byens skæbne. Året efter inddrog kongen byens jord, som skulle udlægges til høavl og græsning for livgardens heste. Mange valgte at flytte væk, bl.a. til Amager, og de, der blev tilbage, fik anvist nogle havepladser som eksistensgrundlag. Og som en Fugl Fønix rejste Frederiksberg sig på asken af Ny Hollænderbyen.

Blandt dem, der søgte tilbage til Amager, var Ehm Mogensdatter,¹¹ enke efter den næstsidste schout, Claus Isbrandtsen Schultis, i Ny Hollænderbyen. Hun bosatte sig i Sundbyøster på gård nr. 3 og medbragte to sønner, Frederik Clausen og Tønnes Clausen. Ved Frederiks død i 1774 skrev Tårnby-præsten i kirkebogen: »Den sidste af de indfødte hollændere fra Frederiksberg eller Ny Amager«. Han var bosat i Sundbyvester på gård nr. 5. Hans broder Tønnes ægtede en gårdmandsenke fra gård nr. 12 i Sundbyvester, og efter hendes død giftede han sig med en gårdmandsenke, Trein Theisdatter, fra Store Magleby.

Den sidste schout i Ny Hollænderbyen, Theis Pietersen, havde to døtre, Trein og Emme Theisdatter.¹² Trein giftede sig 1697 med gårdmands sønnen Jan Adriansen fra Store Magleby. Tilsyneladende fik parret mu-

lighed for at bosætte sig på gård nr. 42 i den sydlige ende af Møllegade i Store Magleby, men måske var Jan slet ikke rigtig gårdmand her – kun en bosiddende husmand? For samtidig var hans broder Cornelis Adrianen – der var gift med en lokal gårdmandsdatter – også bosiddende på denne gård. Så måske var det ham, der var »gårdmanden«. Påfaldende er det også, at Cornelis' børn blev etablerede på gårde i Store Magleby, mens Jans to børn begge slog sig ned i Dragør.

Trein Theisdatters lillesøster Emme giftede sig i 1705 med gårdmands-sønnen Gert Jansen Ouscher fra gård nr. 8 i Hovedgaden. Dette par blev tilsyneladende nødt til at flytte til Dragør, hvor Gert måtte klare dagen og vejen som sømand. Det var under Store Nordiske Krig. I 1712 var der en razzia i Dragør efter udeblevne søfolk – her var Gert med på listen¹³ over dem, der ikke var mødt inde på Holmen. Efter Emmes død under pesten i 1711, giftede han sig i 1712 med en skomagerdatter, Lisbeth Pietersdatter, fra Store Magleby. Fra 1720 kaldes han for »molenar« i kirkebogen, hvilket vil sige, at han var blevet mølleforpagter i Store Magleby og dermed havde fået tilladelse til at flytte tilbage til sin fødeby – men ikke som gårdejer.

Og så var der Trein Hansdatter, som i slutningen af 1690erne var blevet indsidder hos enken Anna Rayersdatter på Kongevejen 17 i Dragør. Trein var en gårdmandsdatter fra Store Magleby, som i 1686 var blevet gift med Pieter Isbrandtsen, en gårdmand fra Ny Hollænderbyen, men nu i sin enkestand var kommet tilbage til Amager, fordi forholdene derude var blevet stærkt forværret efter den store ildebrand. Trein blev i skattemandtallet betegnet som »arm og nødlidende«. Hende var der heller ikke plads til i Store Magleby.

Fra gårdmand til matros

At man som amagerhollænder skulle vælge sin ægtefælle blandt Store Maglebys gårdmandsdøtre og -sønner eller gårdmands-enkefolk har for enkelte været svært at leve op til – f.eks. for en enkemand, der havde en køn tjenestepige i sit brød. Moralen i det amagerhollandske samfund var høj – meget højere end i andre samtidige samfund, og uægte børn var en sjældenhed.

På Stubmøllegård for enden af Møllegade (Møllevej 1) boede gårdmand Theis Jacobsen Kramer,¹⁴ som i 1704 var blevet gift med gårdmandsenken Anna Theisdatter. Da hun døde i 1713, var der på gården en tjenestepige, Karen Andersdatter, som Theis blev mere glad for, end godt var. I juli 1714 var Karen gravid i 6. måned, og Theis valgte at gifte sig med hende. Så slap de også for at skulle stå åbenbar skrifte i kirken. I november fødte Karen en datter, der fik navnet Nele. Man må formode,

at der har været nogle reaktioner mod dette »forkerte« ægteskab, men endnu i 1717 blev Theis benævnt »by de Meulen«, altså bosat på Stubmøllegård. I december 1718, hvor Karen skulle føde sit 4. barn, var familien imidlertid flyttet til Dragør, nærmere betegnet til Sønderstræde 1. Vi ved ikke, hvad der er foregået, men Theis må formodentlig have været udsat for et pres, der fik ham til at opgive gårdmandstilværelsen til fordel for en tilværelse som gemen matros i Dragør.

Det var natten til den 24. december, at Karen fødte en dreng, men da det var tvivlsomt, om barnet kunne overleve, valgte Dragørs jordemoder, Anne Hansdatter, at foretage en nøddåb, og som dåbsvidner tilkaldte hun i nattens mulm og mørke tre nabokoner fra henholdsvis Sønderstræde 2, 3 og 4.¹⁵ Barnet levede og blev senere fremstillet i kirken, hvor Theis' nære familiemedlemmer fremstod som faddere.

Karen døde i 1726, og næste ægtefælle blev Diver Jansdatter, der var en gårdmandsdatter fra Store Magleby. På trods af dette fortsatte familien med at have bopæl i Dragør. Theis fik 15 børn med sine tre koner, hvor i hvert fald otte blev voksne. På et tidspunkt fik han tilnavnet »Flink«. Var det mon fordi, han havde været så flink at gifte sig med Karen?

Jan Cornelisens sejr over schoutstyret

En lignende beretning kan fortælles om Jan Cornelisen Schøyt fra Store Maglebygård. Den har dog en anden udgang.

Jan Cornelisen Schøyt, der stammede fra en gård i Ndr. Kinkelgade, var som 20-årig blevet gift med en 30 år ældre enke fra Store Maglebygård¹⁶ (Møllegade 10). På sin vis havde det nogle menneskelige omkostninger, for Jan fik ingen arvinger, men hvad gør man ikke for at blive gårdejer. Efter 17 års ægteskab døde konen, og nu ville Jan gerne gifte sig med sin skånske tjenestepige, Sidse Nielsdatter, som havde været i hans brød en del år. Formodentlig har hun været en frisk ung kvinde omkring de 28 år. Så det var han vel ikke at fortænke i. Men det var der en hel del mennesker, der ikke var tilfreds med. Der blev røre i byen, og Jan og Sidse blev udsat for chikanerier. Schouten, skriveren og deres mænd forsøgte gentagne gange at snakke Jan fra sit forehavende med begrundelse i, at det stred mod byens privilegier. Hvis han gjorde det, måtte han straks sælge sin gård med den dertil hørende jord. Da Jan ikke ville acceptere dette, fik schouten nedlagt forbud hos præsterne mod at vie Jan og Sidse, indtil en ny vedtægt, der skulle forbyde, »at ingen enkemand eller enkezone af byen måtte gifte sig med en fremmed mand eller kvindeperson uden at være forpligtet at afstå og sælge sin ejede jord og grund til byen«, havde fået kongelig konfirmation. En sådan vedtægt ville dermed blive lov i byen, og Jan måtte flytte bort eller se

sig om efter en anden at gifte sig med. Vedtægten blev sendt af sted den 26. november 1753 til kancelliet på Slotsholmen.

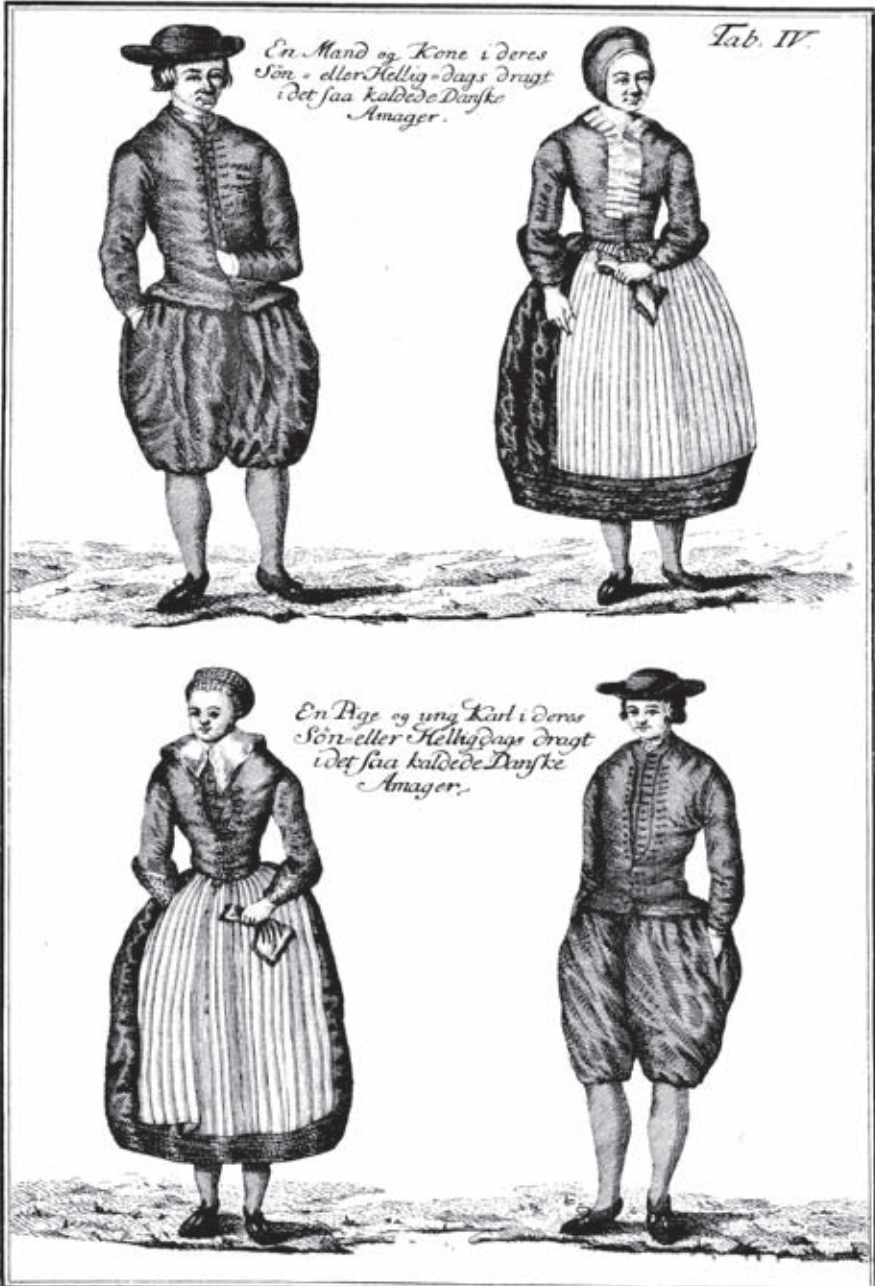
I begyndelsen af januar 1754 fik amtmanden lejlighed til at udtale sig om sagen – om vedtægten og Jan Cornelisens påtænkte giftermål. Han kunne imidlertid ikke se, at Jans plan stred imod landets lov og kirkens ritual eller mod Store Maglebys privilegier. Han kunne heller ikke forstå, at præsterne turde nægte at vie folk, som ikke var nært beslægtede og ikke var »berygtede for onde gerninger«, og som i øvrigt havde gode mænd som forlovere.

At denne vedtægt ville være til gavn for Store Magleby, kunne han ikke med sin bedste vilje se, så derfor ville han ikke anbefale den – »thi de haver så mange herlige privilegier, som de nogensinde kan forlange. Ja, der er næppe noget folk i verden, der med sådanne privilegier ere forsynede, i det mindste er der ikke nogen bønderfolk, som haver nydt eller kan nyde sådan høj kongelig nåde, som dette folk er vederfaret«. I stedet for at søge privilegierne forøgede, skulle de hellere stræbe efter at bevare dem, de har, så der ikke blev anledning til at indskrænke dem på grund af fremtidige indbyrdes stridigheder. Schouten var af den mening, at hvis sådanne giftermål ikke blev forhindrede, så ville deres privilegier inden længe ikke stå ved magt. Deres ejendomme ville så komme på fremmede hænder, og »deres børn i fremtiden komme til at tjene skåninger, i stedet for disse nu må tjene dem«.

Amtmanden antydede, at der muligvis lå en »skjult hemmelighed« bag denne vedtægt – at schouten »med sit parti« ved en sådan lejlighed kunne få den pågældende jord lagt til deres egne gårde for en billig penge. Men på denne måde blev der flere og flere ubeboede gårde, hvilket næppe kunne være til byens gavn. Han havde haft schouten til samtale og søgt at bringe ham på andre tanker, men han var så opfyldt af modvilje mod Jan Cornelisen og hævdede, at hvis vedtægten ikke fik kongelig konfirmation, spåede han byen en al for tidlig undergang.

Kollegiets afslag på Store Maglebys ansøgning om kongelig konfirmation af deres vedtægt af 26. november 1753 fik schouten overrakt den 24. januar af amtsforvalteren. Denne skulle også beordre schouten til at opheve præsternes vielsesforbud, og ellers skulle han overvåge, at der ikke blev lagt hindringer i vejen for det vordende brudepar.

Fortrædeligheder mod Jan og Sidse havde der været, og de fortsatte. Midt i januar mistede de deres tjenestekarl Christen. En nat, da han ville gå hjem til sin husbonds gård, faldt han – af uforsigtighed? – i naboen Dirch Albertsen Skomagerebrønd og druknede. Havde han været så »uforsigtig« at gå ind i en flok øretæver? Amtmanden pålagde præsterne at lade ham begrave i stilhed. Der skulle vist ikke rodes for meget op i den sag.

Et gift og et ugift par fra Tårnby sogn. Illustrationen er gengivet i: Laurids de Thura: *Omstændelig og Tilforladelig Beskrivelse over den liden Ø Amager og den ei langt derfra situerede mindre Ø Saltholm*, 1758, genoptrykt 1968.

Den 7. februar var berammet til vielsesdagen, men brudeparret havde meddelt, at de ville vies hjemme, da de ikke turde møde op i kirken af frygt for ballade.

Dagen før fik schouten et skarpt brev fra amtmanden, hvori han advarede byens befolkning om, at de ikke tilføjede Jan Cornelisen og hans forlovede noget, som kunne have skær af overlast og fornærmelse, og som de derefter længe ville komme til at fortryde. Schouten blev også pålagt at meddele de forlovede, at de trygt kunne blive viet i kirken, hvis de ønskede det. For at amtmanden kunne få underretning om forløbet af vielsen, ville han sende sin fuldmægtig samt amtsforvalteren ud til brylluppet. Til sidst truede han schouten med at blive afsat fra sit embede, hvis det kom frem, at han havde haft mindste del i de fornærmelser, som var overgået brudeparret.¹⁷

Jan og Sidse blev viet den 7. februar i »huset efter kgl. allernådigst tilladelse uden trolovelse eller tillysning af prædikestolen«. I dette ægteskab fødte Sidse 4 sønner, som alle døde efter få måneders levetid. Det er der nok en del personer i Store Magleby, som har følt skadefryd over. Sidse døde allerede i efteråret 1760, hvorefter Jan det følgende forår indgik et nyt ægteskab. Denne gang med en gårdmandsdatter fra byen, for han ville ikke have mere ballade.

Jan Cornelisen Schøyts sejr over schoutstyrets barske krav om, hvem man måtte dele bord og seng med, bevirkede, at der herefter blæste mildere vinde. Schouten Jacob Bachers opreklamerede bryllup i 1759 – som omtalt i indledningen – skal nok ses som en udløber af balladen omkring Jan og Sidses giftermål. Amtmandens opsang til befolkningen i Store Magleby om ikke at give anledning til, at den kongelige nåde, som de tidligere havde nydt så rigeligt, skulle mindskes på grund af indbyrdes stridigheder og uenighed. Man har herefter forsøgt overfor myndighederne at signalere, hvor godt man kom ud af det med hinanden og med befolkningen i Tårnby. I 1761 indgik f.eks. skriveren Cornelis Tønnesen Bacher fra Løvegården (Hovedgaden 14) et lignende ægteskab i Tårnby kirke med en 16-årig gårdmandsdatter fra Sundbyvester, Neel Pietersdatter Willumsen. Dette bryllup fandt *Adresseavisen* også anledning til at referere.¹⁸ Året før havde den senere schout, Gert Crillesen Bacher fra Hollandsminde (Ndr. Kinkelgade 34), giftet sig i Tårnby kirke med den 18-årige gårdmandsdatter Leisbeth Andersdatter fra Tårnby. Nu kunne man godt være i stue sammen.

Disse personer fra Store Magleby, som her hentede sig en brud i Tårnby, var ikke hvem som helst. Det var folk af den bedre gårdmandsstand, og til forskel fra tidligere bryllupper kunne disse gårdmænd tilbyde deres tilkommende en standsmæssig bolig i Store Magleby. Parrene var ikke mere henvist til at bo-sætte sig uden for Store Magleby. Der var ingen mere, der var »udstødte«.

Note

1. Det kgl. Bibliotek: Aviser: *Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger*, 1759, nr. 23.
2. Landsarkivet for København: Tårnby kirkebog 1737-57, fol. 166.
3. Dragør Lokalkarkiv: B. Hjorth: *Udvandrerne*. Manuskript vedr. personer, der i første halvdel af 1700-tallet flyttede fra Hollænderbyen til Tårnby sogn, 1995.
4. Landsarkivet for København: Københavns amt: Kopibog og indkomne breve, jan. 1736 (korrespondance mellem pastor Wegerslev, schouten og amtmændene).
5. C. Nicolaisen: *Amagers Historie*, bd. 3, s. 140, genudgivet 1982.
6. C. Nicolaisen: *Amagers Historie*, bd. 3, s. 52, genudgivet 1982.
7. Dragør Lokalkarkiv: Crilles Petersen: *Hollænderbyen omkring 1700*. Manuskript til en beboerregistrant.
8. Dragør Lokalkarkiv: Crilles Petersen: *Hollænderbyen omkring 1700*; B. Hjorth: *Huse og beboere i Dragør i 1700-tallet*. Manuskript på arkivets hjemmeside; Landsarkivet for København: Håndskriftsamlingen: Kommandørkaptajn H. F. Kiærs samlinger.
9. Landsarkivet for København: Københavns amtstue: skifteprotokol 10.12.1711.
10. Tønnes Bekker er omtalt i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 1980, s. 106.
11. Landsarkivet for København: Håndskriftsamlingen: Kommandørkaptajn H. F. Kiærs samlinger.
12. Dragør Lokalkarkiv: Crilles Petersen: *Hollænderbyen omkring 1700*. Manuskript til en beboerregistrant.
13. B. Hjorth: *Dragør i 1700-tallet – et maritimt bysamfund*, 2005, s. 53.
14. Dragør Lokalkarkiv: Crilles Petersen: *Hollænderbyen omkring 1700*. Manuskript til en beboerregistrant.
15. Dragør Lokalkarkiv: B. Hjorth: *Huse og beboere i Dragør i 1700-tallet*. Manuskript på arkivets hjemmeside.
16. Dragør Lokalkarkiv: Crilles Petersen: *Hollænderbyen omkring 1700*. Manuskript til en beboerregistrant.
17. Landsarkivet for København: Københavns amt: Kopibog 13.12.1753 og 8.1., 24.1. og 6.2.1754.
18. Det kgl. Bibliotek: Aviser: *Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger*, 1761, nr. 25.

Birte Hjorth, født 1930, cand. polyt., bibliotekar og fhv. leder af Dragør Lokalkarkiv. Har siden 1980 skrevet lokalhistorie om Dragør og Store Magleby – bl.a. bøgerne *Fastelavn i Hollænderbyen*, 1996, *Dragør Havn i 1700- og 1800-tallet*, 2002, og senest *Dragør i 1700-tallet – et maritimt bysamfund*, 2005. Adresse: Sønderstræde 5A, 2791 Dragør, e-mail: b.i.hjorth@post.tele.dk.